

JAUME CASTELLÓ, UN CANTOR DE LA CAPELLA REIAL DE JOAN II PRESENT EN EL SETGE DE LA FORÇA DE GIRONA DEL 1462

PER

JOSEP MARIA GREGORI

... En passar a estudiar l'art de la música, els fatícs són encara més grans i la utilitat més petita. Ells mateixos confessen que el guany més gran que treuen de totes aquestes ciències és que llurs recerques els menen cap a la ciència que anomenen metafísica, que és la teologia. *

El pols musical de Catalunya en el darrer terç del segle XV visqué polaritzat a l'entorn dels escadussers centres cortesans i nobiliaris –les capelles principesques de Carles de Viana i de l'infant Ferran, la de la casa reial de Joan II i que heretarà Ferran II, les nobiliàries de l'infant Enric d'Empúries o d'algunes grans famílies com els Requesens o els Cardona¹– i al redós de les capelles catedralícies més potents del Principat.

En el moment en què va esclatar la guerra civil, amb el detonador del setge de la Força Vella de Girona del 1462, la capella reial de Joan II aplegava la presència de vuit cantors, alguns dels quals –Bernat Grau, Joanot Argenter, Esteve Estarramats i Lluís Portella– havien estat inscrits per la reina Joana a Barcelona el 15 de novembre de 1461².

* Mossé Ben Nahman de Girona, *El Llibre de la Redempció i altres escrits*, Barcelona, 1993, Bibliografia Judaico-Catalana/1, 134.

¹ Vegeu el meu article "Marturià Prats i Mateu Çafont músics de la capella de l'infant Enric (1445-1522), comte d'Empúries", *Actas del VII Encuentro de Música Ibérica*, Saragossa 16-18 d'abril de 1993, *Nassarre*, IX/2, 1993.

² A.C.A.: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63 v.: *Chantres de la capella del Senyor Rey. Bernat Grau, Joanot Argenter, Sieva Starramats e Luys Portella, scrits en lo dit offici per manament de la Senyora Reyna en Barchinona a XV dies de noembre de LXI ab poveria cascú de XVIII diners lo dia.*

A partir de la sospitosa desaparició del primogènit Carles de Viana, el 23 de setembre de 1461, alguns dels seus cantors van ésser també incorporats a la capella de Joan II per *manament de la Senyor Reyna*, com fou el cas d'Enric Foixer (3-XII-1461)³, Joan Onsem (3-I-1462) i Felip Romeu (20-I-1462)⁴.

El període en què la reina Joana Enríquez i l'infant Ferran van residir a Girona, del març al juliol de 1462, esdevé un interludi silenciós pel que fa a l'apuntament de nous cantors ja que la nòmina de noves incorporacions *per manament de la S^a R^a* no es reprèn fins al 1464.

Dins la relació del personal burocràtic i domèstic que va acompanyar la reina Joana i l'infant Ferran durant el setge de la Força Vella de Girona de 1462 –publicada per N. Coll (1953) i posteriorment ampliada per S. i J. Sobrequés (1973)– hi era present l'eclesiàstic Jaume Castelló⁵. Aquest membre que figurava entre el personal del seguici de la reina Joana era un dels cantors de la capella reial de Joan II, que probablement hauria estat inscrit pel mateix rei entre els anys 1458 i 1461, poc després de Bertomeu Cantaranes, Joan de Loçaya, Joan Gris i Domingo de Olleta⁶.

De fet, a través d'una carta adreçada al bisbe de Vic el 30 de gener de 1462, la reina Joana pressionava ja llavors amb força perquè el seu *dilecto capellano dicti domini Regis et nostro Jacobo Castelló* fos acceptat en la

³ A.C.A.: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63 v.: *Anrrich Foixer scrit en lo dit ofici per manament de la S^a R^a en Barchinona a III dies de deembre del LXI ab quitació de II diners*. La identificació entre el cantor Anrrich Foixer i Enric de París la vam proposar ja en la nostra comunicació "Músics de la capella reial catalano-aragonesa de Joan II i Ferran II a la catedral de Barcelona" (1458-1514), presentada en el *Simposio sobre el Cancionero Musical de Palacio* celebrat a Madrid els dies 14 a 16 de desembre de 1990, en premsa en el *Bulletí* de la Societat Catalana de Musicologia, 2.

⁴ A.C.A.: *Reial Patrimoni*, 939 bis, f. 63 v.: *Joan Onsem de Bruxelles scrit en lo dit ofici per manament de la S^a R^a en Barchinona a III de janer de LXII ab quitació de II diners*.

Felip Romeu scrit en lo dit ofici per manament de la S^a R^a en Barchinona a XX dies de janer del any LXII ab quitació de II diners.

⁵ Vegeu N. Coll: *Doña Juana Enríquez lugarteniente real en Cataluña 1461-1468*, CSIC, 1953, II, 32-33, i S. i J. Sobrequés: *La guerra civil catalana del segle XV*, Ed. 62, 1987², I, 190-191. En ambdues relacions hi figura també *Francesquet Ferrer*, que qui sap si es podria tractar de l'escolà Francesc o Francí Ferrer que apareix documentalment vinculat amb la capella reial en diverses ocasions: el 8 de febrer del 1465 (A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3379, f. 117-118), el 7 de febrer del 1469 (A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3427, f. 95 v.), el 16 de juny del 1470 (A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3428, f. 112 v.), i l'1 de gener del 1479 (A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3392, f. 54).

⁶ A.C.A.: *Registre Cancelleria*, 3417, f. 24 v. i f. 70 v.-71, citats per H. Anglès a *Spanien in der Musikgeschichte des 15. Jahrhunderts* (1962), *Scripta Musicologia*, Roma, 1975, II, 889, juntament amb els trompetes Juan i Pedró Navarro, el tamborí de l'infant Ferran, Johannes de Sent Homer i l'arpista de la reina Joana, Zaras de Duay.

possessió d'un *canonicatum et prebendam dicte ecclesie Vicense*, vacant pel traspass del seu últim obtentor, Berenguer Prats. La reina havia obtingut la reserva i la concessió d'aquest canonicat mitjançant les diligències del bisbe Jaume d'Urgell, cardenal i executor apostòlic, i advertia amb severitat el bisbe de Vic perquè no obviés i no contrariés el dictamen d'aquest darrer⁷.

Pocs anys després, i a través de dues cartes reials escrites des de Tarragona el 24-XII-1464 i el 29-XII-1469, es féu palesa la voluntat de Joan II de recompensar amb escreix els serveis i la fidelitat del seu cantor Jaume Castelló envers la causa reialista durant els fets de la Força de Girona. En la segona de les cartes, el rei sol·licitava que la canongia i l'ardiaconat del Mar de la Seu de Barcelona, que deixava lliure el seu conseller Nicolau Pujades en accedir al bisbat de Tاراçona, passés a mans de *lo amat e feel capellà e xantre de nostre capella mossèn Jacme Castelló prevere (...) lo qual per ses virtuts e bons costums e per los grans fructuosos e acceptes serveys que ha fets a nos, o la sereníssima reyna muller nostra molt cara e al illustrissimo príncep don Ferrando fill primogènit nostre molt car e molt amat, axí en lo siti de Gerona, hon se trobà personalment, com abans e après en moltes maneres e continuament no cessa...*⁸.

Conservem dues ordres de pagament de Joan II a Jaume Castelló *amat capellà e chantré de nostra capella* del 12 de juliol de 1471⁹ i del 12 de gener de 1476¹⁰. En aquesta darrera apareix al seu costat Guillem Molins, *dilecto cantori eiusdem capelle*, el qual es trobava des de 1470 entre els capitulars de la catedral de Girona.

Entre els anys 1470 i 1477 Molins va actuar, tot i ésser *magister capelle regie*¹¹, de síndic del capítol gironí en diverses ocasions i va intervenir en fets rellevants de la vida religiosa i cultural de la ciutat –com en la fundació de l'Estudi General– essent un estret col·laborador del bisbe Joan Margarit¹².

⁷ A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3499, f. 57 v.-58.

⁸ A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3379, f. 99 v.-100.

⁹ A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3420, f. 8, recollida per H. Anglès, *Ob. cit.*, 890.

¹⁰ A.C.A.: *Reg. Canc.*, 3418, f. 165.

¹¹ A.C.G.: *Resoluciones*, 1478-82, f. 40 v.

¹² Vegeu F. Civil: "Personajes y aconteceres musicales", *Revista de Gerona*, 58 (1972), i J.M. Gregori: "Músics de la capella reial...", *vid. nota 3*.

Un testimoni tardà de la relació que degué existir entre Castelló i Molins apareix en un document redactat el 3 de maig de 1480, en el qual Guillem Molins permutava la capellania de Sant Vicenç de Maians (Maià de Montcal) a Rafael Pou, precentor de Sant Feliu de Girona, a través de *Jacobum Castelló presbitero procuratore dicti honorabilis Guillermi Molins*¹³.

La provisió reial d'un benefici que posseïa Jaume Castelló a l'església del Palau del Governador de Barcelona, duta a terme el 14 d'abril de 1494, ens informa del seu traspàs recentment esdevingut. En aquesta referència documental hom fa explícit com *Nos Ferdinandus Rex cum nuper vacaverit beneficum sub invocatione / Beate Marie dels Templers in ecclesia palatii gubernatoris in civitate / Barchinone institutum, obitu cuiusdam Jacobi Castelló illius ultimi possessoris...*, fa la provisió a favor d'Alfons Cortés, sagristà major de la seva capella¹⁴.

F.J. Fétiis, en la seva *Biographie universelle des musiciens...* (1833-44), afirmava que Mateu Fletxa el Vell s'havia format a Barcelona sota el mestratge de Joan Castelló. Posteriorment M. Soriano Fuertes, copiant Fétiis, va transformar l'esmentat mestre de Fletxa en *Fr. Juan Castells*¹⁵.

Tot i que ignorem d'on va extreure Fétiis la identitat d'aquest suposat mestre de Fletxa, creiem que el fet d'identificar avui Jaume Castelló com a cantor de la Cort de Joan II a Barcelona permet reconsiderar de nou la notícia de Fétiis. És probable que aquest llegís en algun document el nom del nostre cantor escrit en forma d'abreviatura i que optés per interpretar *Joan* en comptes de Jaume; la troballa d'aquest document, que o bé s'ha perdut o encara no ha estat localitzat, provaria amb solidesa suficient la relació entre Castelló i Fletxa cap a 1488-1494.

Val a dir que coneixem també un Joan Castelló que exercí d'organista de la Catedral de Girona, entre els anys 1525 i 1527¹⁶, de qui servem solament aquesta única dada. Òbviament aquest fet puntual esdevé, per ell mateix, insuficient —a causa del desconeixement que tenim del contorn biogràfic de l'organista Joan Castelló— a l'hora d'intentar establir alguna hipòtesi de caràcter vinculatiu amb la notícia proposada per Fétiis.

¹³ A.D.G.: *Manual 1476 ad 1480*, D. 202, f. 193 v., notícia amablement facilitada per Joan Gay i Puigbert.

¹⁴ A.C.A.: *Mestre Racional*, 3552, f. 55.

¹⁵ M. Soriano Fuertes: *Historia de la música española*, Madrid 1856, II, 119.

¹⁶ F. Civil: "Perspectiva musical de Gerona, de los años 1000 al 1500", *Annals de l'I.E.G.*, XXV-II, (1981), 17.